

Katolička crkva, nauka i nasilje

Alek Barović

Student magistarskih studija političkih nauka
na Univerzitetu Crne Gore

Sažetak

Kompletan srednjovjekovni dio historije Rimokatoličke crkve pratilo je nasilje bilo prema onima koji su bili direktna prijetnja tadašnjem jedinstvu, a samim tim i bogatstvu crkve, bilo prema onima koji su imali hrabrosti da dovedu u pitanje njenu zvaničnu doktrinu i učenje. Iako se trudila da ove prijetnje obuzda, Rimokatolička crkva je time dala indirektan doprinos razvoju nauke, ali i doprinos razvoju reformatorskih pokreta i njene emancipacije.

Ključne riječi: Rimokatolička crkva, Hrišćanstvo, Nauka, Nasilje.

1. Uvod

Religija i nasilje imaju veoma dug kontinuitet zajedničkog djelovanja iako sve monoteističke religije, pa i one ostale, osuđuju svaki vid nasilja. Kada se pogleda historija ratovanja u svijetu većina ratova su bili vjerski ratovi, politički obojeni, koji su stvarali diobe i među istim narodima koji su bili različite vjere ili vjerske podgrupe kao što su to npr. bili sukobi između katolika i protestanata u hrišćanstvu ili šiita i sunita u islamu. Širenje religija je uglavnom pratilo nasilje. To se najbolje vidjelo kod otkrića Amerike gdje se prema domorodačkim

stanovništvom primjenjivala neviđena tortura, nasilno pokrštavanje i pljačka ogromnog blaga od kojeg su se razvijale danas velike evropske sile kao što su Španija, Velika Britanija, Belgija, Portugal itd. Krstaški ratovi su, također, pokazali da su bili u suprotnosti sa onim što im je zapravo bila svrha, a to je oslobođenje Svete zemlje i Hristovog groba u Jerusalemu. Međutim, kasnije se uvidjelo da je i to bio još jedan povod za pljačku i način da se suzbije uticaj Bizantijskog carstva na Mediteranu koje je kasnije i samo bilo napadnuto, a Konstantinopolj spaljen, razoren i opljačkan od strane krstaških ratnika.

U svrhu očuvanja vjere primjenjivane su najrigoroznije metode. Katolička crkva se surovo obračunavala sa onima koji su se drznuli da taknu u njeno ustrojstvo i jedinstvo. Sve ih je proglašavala hereticima te su bili proganjani i u većini slučajeva spaljivani na lomači. Procjenjuje se da je samo za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata ubijeno oko 50.000 žena optuženih da su vještice.¹ Neki autori tvrde da je taj broj bio i preko 100.000 žena. Ove žene faktički i nisu imale mogućnost da se odbrane od optužbi jer su uglavnom mučene do priznanja da se bave vještičarenjem.

I sam slobodnomisleći i intelektualni sloj društva bio je u opasnosti. Iako prve univerzitete osnivaju duhovnici, naučna istraživanja finansiraju od strane crkve itd., bilo je veoma opasno ta istraživanja koristiti kako bi se oborile crkvene tvrdnje i stavovi. Također, ispaštali su i oni koji su pisali na temu filozofije i humanističkih nauka, koji zbog svog samog slobodarskog duha i prirode nisu bili voljni da budu podređeni bilo kakvom autoritetu. Zbog svega ovoga jedan cijeli vijek se naziva mračnim.

Od samog početka pamćenja i pisanja ljudske historije, čovjekov svakodnevni život je bio obojen religijskim motivima. Prahistorijski čovjek je bio isprepadan snagom prirode i njenim fenomenima kao što su sunce, kiša, grom i munja i razne prirodne nepogode te je počeo na razne načine pokušavati da te fenomene “zamoli” da se ne pojavljuju i tumačio ih kao ljutnju prirode zbog njegovog ponašanja. Tada se javljaju prvi sveštenici u vidu šamana koji kroz razne magijske rituale vrše posredstvo između tih “nadprirodnih” sila i običnog čovjeka. Čovjek je isto tako od najranijih dana pokušavao da obuzda neke od prirodnih

¹ Gaskill, Malcom, *Witchcraft, a very short introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2010., str. 76.

fenomena što se može okarakterisati i kao početak naučnih istraživanja, kako u vještačkom obliku stvoriti ono što se dešava u prirodi ili ga pak ukrotiti.

Otkriće vatre mnogi opisuju kao jedno od najvažnijih u ljudskoj historiji jer je ono pokrenulo veliki niz drugih procesa kako u tadašnjim ljudskim zajednicama tako i u samom anatomskom razvoju ljudskog tijela. Otkrićem vatre meso je počelo da se peče i zbog toga je postajalo mekše, tako da su jake vilice koje je imao predak savremenog čovjeka postale suviše.² Grčka mitologija nam kazuje da ni to veliko otkriće nije bilo po volji bogova, već je Zevs kaznio Prometeja tako što ga je okovao za stijenu na kojoj bi mu ptica svakoga dana ključala jetru koja bi se tokom noći obnavljala i tako do kraja vremena, samo zato jer se drznuo da bogovima ukrade vatru i pokloni je običnim ljudima. “Sa svetog ognjišta na Olimpu ukrao je vatru i donio je ljudima. Ovladavši tim elementom, ljudi su počeli da žive svjesnim i razumnim životom. Spoznali su da je vatra ne samo gospodar, već i dobar sluga, postali su nezavisni od hirova vremena, spravljali obilniju hranu i jačali tjelesno i duševno.”³

Skoro sve religije tih drevnih vremena koristile su naučne metode u religijske svrhe. Od civilizacija Amerike kao što su Maje pa do Mesopotamije, astronomija, geometrija i matematika koristile su se kod proricanja sudbine i veoma su precizno predviđali pomračenja sunca i mjeseca kao i ostala dešavanja na nebu.⁴ Stari Egipćani su razvili geometriju do tih razina da je čak i uz pomoć savremenih tehnologija teško odgonetnuti kako su izgrađivani njihovi zadivljujući hramovi i grobnice.⁵ Piramide u Gizi su veoma precizno sagrađene i potpuno odgovaraju položaju sazviježđa Orion. Svi ovi naučni pronalasci su rađeni i korišteni na prvom mjestu samo u religijske svrhe.

Još od tih najstarijih otkrića kada je religija još uvijek bila više vrednovana od razuma čovjeka i kada se smatralo da je nepogrešiva imamo primjere u kojima se pokazalo da oni koji su mislili drugačije nastradaju. Uzmimo za primjer Sokrata koji je bio lažno optužen da

² Behar, Suzi, *Veliki pronalasci*, Beograd, IPS, 2008., str. 106.

³ Zamarovski, Vojtjeh, *Junaci antičkih mitova*, Beograd, ALNARI, 2002., str. 419.

⁴ Konoli, Šon, *Sjeverna i Južna Amerika i područje Tihog okeana*, Podgorica, Daily press, 2008., str. 23.

⁵ Grant, Nil, *Stari Egipat i antička Grčka*, Podgorica, Daily press, 2008., str. 10.

truje Atinsku omladinu i huli protiv bogova. Veliki filozof bio je osuđen na smrtnu kaznu ispijanjem otrova.

Pojavom hrišćanstva i njegovim priznavanjem od strane cara Konstantina čuvenim Milanskim ediktom 313. godine prestaje viševjekovni krvavi progon hrišćana u Rimskom carstvu. Hrišćanstvo postaje zvanična religija carstva 391. godine proglasom cara Teodosija I čime ono potiskuje staru rimsku politeističku religiju.⁶

Hrišćanstvo je počelo ubrzano da se širi u ranom srednjem vijeku i na istoku i na zapadu. Samim tim jačala je i institucija crkve kao organizacije koja je okupljala vjernike i kojoj je po predanju ostalo da ih sabira. Prvi među jednakima bili su nasljednici svetog apostola Petra koji je razapet u Rimu, oni su bili rimski arhiepiskopi i počinju se nazivati papama. Papinska moć je neprestano rasla kao i njihov uticaj i želja da kontrolišu cjelokupan društveni i politički život u hrišćanskoj Evropi. Njihova želja za vlašću, širenje teze o nepogrešivosti papa, kao i manja pitanja teološkog tipa dovela je do podjele hrišćanstva na Rimokatoličko i Pravoslavno. Ta podjela, može se reći, samo je učvrstila instituciju pape u zapadnoj Evropi, najviše zbog kulturnih uticaja.

Crkva je bila krovna institucija u zapadnoj Evropi i oko nje se odigravao sav društveni, kulturni, obrazovni i naučni život. Time je crkva nastojala da kontroliše sva dešavanja bitna za ljudski život kao i da spriječi eventualna odstupanja od zvanične crkvene doktrine i pravila. Sva ta odstupanja i mišljenja koja nisu bila u skladu sa crkvenim tumačenjima crkva je proglašavala za herezu, a one koji su ih podržavali za heretike. Crkva se veoma surovo obračunavala sa hereticima pa je njihovo “uništavanje” povjereno posebnoj instituciji koja se nazivala Inkvizicija.

2. Katolička crkva i nasilje

Mnogo je primjera u historiji Rimokatoličke crkve u kojima je ona skrenula sa hrišćanske doktrine smirenosti, pobožnosti, nenasilja i poštovanja Deset zapovijedi. Većina tih skretanja desila se uplitanjem politike i ličnih pobuda i želja za moći u duhovnom sloju, tamo gdje politici nije mjesto.

⁶ Alan, Toni, *Rimsko carstvo*, Planeta Marketing Institucional, 2008., str. 43.

1.1. Krstaški ratovi

Krstaški ratovi predstavljaju niz ratova koji su se desili u periodu od skoro 200 godina, tačnije u periodu između 1095. i 1270. godine. Većinom su se vodili između hrišćanskih snaga iz zapadne Evrope i muslimanskih vojski na Bliskom istoku. Krstaški ratovi su počeli na poziv Bizantije da joj se pomogne u odbrani od strane Turaka Seldžuka. Na saboru u Klermonu Papa Urban II pozvao je francuske i italijanske feudalce da mu se pridruže u oslobađanju svetih hrišćanskih mjesta u Svetoj zemlji, prije svega Hristovog groba u Jerusalemu koji je bio pod kontrolom muslimana. Kao nagrada za učešće u ovom Krstaškom pohodu papa je obećao da će svima onima koji su griješili ti grijesi biti oprošteni i da će ih na nebu čekati velika nagrada.⁷ Tadašnji vitezovi dobijaju od pape platnene krstove koje prišivaju na svoje uniforme i postaju poznati kao krstaši. Odaziv je bio veoma veliki, naročito zbog priča o velikom bogatstvu koje se nalazi u dalekim zemljama tako da su mnogi, a naročito plemići, odlazili u pohod da bi stekli još bogatstva, a ne da bi se borili za viši cilj. Tada i nastaju mnogi viteški redovi koji će obilježiti period krstaških ratova, a i vrijeme poslije njih, to su redovi kao što su Templari, Jovanovci itd. Mnogi od tih redova i dan danas djeluju kao humanitarne organizacije.

Krstaši su uspjeli da oslobode Jerusalema i da ga drže određeno vrijeme, ali je sve krstaške ratove pratilo veliko nasilje i zločini nad domaćim stanovništvom kao što su bili muslimani i Jevreji, kao i ogromna pljačka. Mnogi historičari tvrde da je pravi cilj krstaških ratova bilo širenje na Bliski istok kako bi se smanjio uticaj Bizantijskog carstva na Mediteranu. Oni dokaz za to nalaze u Četvrtom krstaškom ratu kada su krstaši umjesto da idu u Egipat pošli da ratuju protiv Bizantije. Tada je osvojen Carigrad, koji je razoren i opljačkan što predstavlja najveću pljačku u srednjem vijeku. Grobnice careva su razorene, crkve i manastiri porušeni, a hiljade stanovnika uključujući žene, djecu pa čak i monahinje su pobijeni.⁸

Tadašnje pravoslavno Bizantijsko carstvo zamijenjeno je novim katoličkim Latinskim carstvom. Bizantija je poslije određenog vremena uspjela da se obnovi i postojala je sve do pada Carigrada kada su ga

⁷ Asbridge, Thomas, *The First Crusade: A New History*, Oxford, 2004., str. 31–39.

⁸ Donald, Nicol, *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999., str. 143.

Turci zauzeli što predstavlja kraj hiljadugodišnjeg Istočnog rimskog carstva.

Poslije pada Akre završava se period hrišćanskih kraljevina na području Svete zemlje. Kasniji krstaški ratovi nisu imali velikog uspjeha u svojim namjerama, većinom su bili buntovničke misije pojedinaca koji su smatrali da mogu da oslobode ponovo Svetu zemlju, međutim nisu imali uspjeha. Sve veće jačanje Turaka Osmanlija i njihova osvajanja prebacila su front u Evropu koja je bila uzdrmana njihovim naletom.

2.2. Progon vještica

Progon žena za koje se smatralo da su vještice ili poznatiji kao “Lov na vještice” predstavlja skup događaja i masovnih suđenja tokom srednjeg i kasnijih vijekova, a vrhunac su doživjeli u XVI i XVII vijeku. Oni predstavljaju svojevrsnu opštu histeriju za vrijeme evropskih vjerskih ratova prema ženama za koje se smatralo da imaju određene moći. Žrtvama je suđeno na namještenim suđenjima, tj. one nisu imale šansu da se brane. Osuđenice su bile osuđivane na smrtnu kaznu uglavnom spaljivanjem na lomači ili davljenjem. Smatra se da je ukupan broj žrtava bio između 30.000 i 60.000 žena.⁹

2.3. Progon Katara

Katari su bili hrišćanska vjerska zajednica koju je Rimokatolička crkva proglasila hereticima. Crkva je u tom periodu imala problema sa hereticima, ali se uglavnom radilo o malim skupinama koje je bilo lahko progoniti. Katari su postajali sve popularniji i njihovo se učenje širilo ubrzano tako da je crkva osjetila prijetnju od njihovog ubrzanog rasta. Najviše su bili rasprostranjeni na jugu Francuske tako da je papa Inoćentije III obećao katarsku zemlju i oprost grijeha svim plemićima koji se uključe u rat protiv njih. Poznat je slučaj masakra u gradu Bezje kada su svi stanovnici grada ubijeni. U gradu je bilo oko 500 katara, a vojnici su ubili oko 20.000 stanovnika ubijajući i one koji nisu pripadali katarskom pokretu. Inkvizicija se veoma istakla u uništavanju katara i posebno su bile poznate njene surove metode spaljivanja živih i mrtvih

⁹ Scarre, Geoffrey, Callow, John, *Witchcraft and Magic in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*, Basingstoke: Palgrave, 2001., str. 21.

pripadnika ove zajednice. Procjene idu i do milion ubijenih Katara.¹⁰ Ovaj događaj mnogi smatraju prvim ideološkim genocidom u historiji.

2.4. Saradnja sa nacistima

Za vrijeme Drugog svjetskog rata Vatikan je bio okružen fašističkom Italijom i pokušavao da ostane politički neutralan. Katoličkih sveštenika je bilo na obje zaraćene strane, mnogi od njih su spasili živote hiljadama Jevreja koji bi inače bili ubijeni u njemačkim koncentracionim logorima. Međutim, krajem rata Katolička crkva je pomogla mnogim nacističkim ratnim zločincima da pobjegnu najviše u Južnu Ameriku, prije svega u Argentinu, Čile i Paragvaj, te tako izbjegnu suđenje i odgovaranje za svoje zločine. Ona ih je pomoću takozvanih “pacovskih kanala” izvodila sa teritorija na kojima nisu bili sigurni, pomagala pri nabavci lažnih dokumenata i posredovala pri njihovom odlasku u Južnu Ameriku kako bi tamo dobili zemlju, smještaj, hranu i druge potrebe za novi život. Bjekstva su organizovana kroz dvije rute, jedna je vodila iz Njemačke za Španiju pa tako za Argentinu, a druga iz Njemačke za Rim pa odatle preko Đenove dalje za Južnu Ameriku.¹¹ Među najpoznatijim zločincima koji su uspjeli da pobjegnu pravdi pomoću pacovskih kanala svakako su Adolf Ajhman i Ante Pavelić. Mnogi smatraju da je čak i vođa nacističke Njemačke Adolf Hitler uspio da pobjegne u Argentinu i tamo umro dvadesetak godina nakon završetka Drugog svjetskog rata.

3. Odnos crkve i nauke

Hrišćanstvo i nauka su od početka imali veoma isprepletene odnose. Božija riječ, tj. Knjiga Mudrosti nam kaže “(...) ali ti si sve uredio po mjeri, broju i ravnoteži.”¹²

Sv. Toma Akvinski, jedan od najvećih Rimokatoličkih teologa, hrišćanskog Boga opisuje kao “Arhitektu univerzuma”. Iz svega ovoga se vidi da je hrišćanstvo bilo prožeto naukom, ali problem je nastao onda kada su nova naučna saznanja počela da se kose sa čvrsto utvrđenim crkvenim doktrinama koje je u tadašnjem vremenu bilo nemoguće

¹⁰ Robertson, John, *A Short History of Christianity*, London, Watts & Co, 1902., str. 254.

¹¹ Phayer, Michael, Pius XII, *The Holocaust, and the Cold War*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 2008., str. 173.

¹² Radović, Amfilohije, *Istorijski presjek tumačenja Starog zavjeta*, Nikšić, Jasen-Bijeli Pavle, 1996., str. 211.

promijeniti. Crkva nije uvijek kočila razvoj nauke i potragu za novim saznanjima. Čak šta više uloga crkve u naučnom razvoju je nesporna, mnogi sveštenici i monasi su se bavili naukom, univerziteti su osnivani od strane crkve itd. Glavni razlog sporenja su takozvane “Konfliktne teze”, teorije kojima se ruše čvrsto postavljena crkvena shvatanja.

3.1. Osnivanje univerziteta

Jedna od značajnijih stvari koja se javlja u srednjem vijeku u Evropi bili su univerziteti. Prvi univerziteti su osnivani kao udruženja studenata koji su birali profesore koji će ih podučavati sa velikim uticajem crkve u svemu tome, a kasnije i od strane samih vladara i bogatih ljudi. Na početku bi učili razne nauke i umjetnosti da bi se na kraju odredili za neku od disciplina koje su bile veoma značajne za taj period kao što su teologija, pravo i medicina.¹³

Među prvima se osnivaju univerziteti u Bolonji, Parizu, Oksfordu i Kembridžu. Profesori su većinom bili zaređeni ljudi tako da je crkva imala veliki uticaj na same predavače, mada zbog ljubavi prema znanju i nauci, tadašnji učenjaci često su čitali i zabranjena “paganska” djela vodeći se time da to rade iz čisto naučnih i teoloških razloga. Zbog velikog siromaštva koje je vladalo tokom srednjeg vijeka, bogatiji građani su počeli da finansiraju osnivanje koledža, institucija u kojima bi siromašniji studenti imali besplatnu ili veoma jeftinu hranu i smještaj i živjeli sa svojim profesorima pod istim krovom. Prvi takvi koledži se osnivaju na univerzitetima Oksford i Kembridž, kao i u Parizu. Ti koledži i dan danas djeluju i nose ista imena, po svojim osnivačima i mecenama.

Veliki problem je bila velika nepismenost tadašnjeg stanovništva u cijeloj Evropi izuzev Italije, pa je rađeno na njihovom opismenjavanju. Prve škole koje su učile građanstvo čitanju i pisanju djeluju pri manastirima i crkvama.

Osnivanje univerziteta širom Evrope mnogo je uticalo na razvoj nauke u cjelini. Učeni ljudi se počinju skupljati u tim institucijama i povezivati svoja iskustva i mišljenja što dovodi do raznih novih ideja, koje su u dosta slučajeva bile kontra onoga što se smatralo ispravnim od strane crkvenih vlasti. Na ovim raznim univerzitetima djelovat će

¹³ Ridder-Symoens, Hilde de, *A History of the university in Europe, Vol. I, Universities in the middle ages*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992., str. 47–55.

svi veliki mislioci onog vremena, čak i oni koji su zbog svojih ubjeđenja izgubili život.

3.2. Ptolomejov geocentrični sistem

Ptolomejova geocentrična teorija bila je na snazi preko hiljadu godina. Razvili su je grčki filozofi Aristotel i Ptolomej. Njome su se vodili Antički Grci, Rimljani, pa i srednjovjekovna katolička crkva. Po toj teoriji Zemlja je centar univerzuma, a sva nebeska tijela kao što su Sunce, Mjesec i ostale planete i zvijezde kruže oko Zemlje.¹⁴ Geocentrična teorija bila je veoma pogodna za one koji su vjerovali u to da je Zemlja ravna ploča, kao i druge mitološke ideje o samom obliku svijeta na kojem ljudi žive (ideja da se svijet nalazi na leđima velike kornjače itd.).

Ova teorija je izuzetno odgovarala Crkvi prije svega zbog toga što se njeni fragmenti mogu naći i u Bibliji kao što je to u Knjizi propovjednikovoj: “Naraštaj jedan odlazi i drugi dolazi, a Zemlja stoji uvijek.” (1:4) i “Sunce izlazi i zalazi, i opet hita na mjesto svoje odakle izlazi.”¹⁵ (1:5). Ili pak nalazi u Bibliji opravdanja za mišljenje da je Zemlja u obliku ravne ploče koja ima četiri kraja (ćoška), kao što to imamo u Knjizi proroka Isaije “(...)prognace Izrailjeve i rasijane Judine sabraće s četiri kraja zemaljska.”¹⁶ (11:12) ili u Otkrivenju Jovanovom gdje imamo “I potom vidjeh četiri anđela gdje stoje na četiri ugla zemlje.”¹⁷ i “I izići će da vara narode što su na četiri kraja zemlje.”¹⁸

Kasnija učenja koja su osporavala ovu teoriju proglašavana su herezom. Zemljin položaj u univerzumu i negiranje geocentričnog sistema bili su razlog za najpoznatije slučajeve sukoba između crkve, njene inkvizicije i naučnika.

3.3. Heliocentrični sistem

Teorija po kojoj se planeta Zemlja okreće oko Sunca nastala je još u Antičkoj Grčkoj, ali zbog popularnosti Ptolomejove geocentrične teorije

¹⁴ Lawson M., Russell, *Science in the Ancient world: An encyclopedia*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 2004., str. 29–30.

¹⁵ *Sveto pismo*, GLAS MIRA, str. 581.

¹⁶ *Ibid.*, str. 601.

¹⁷ *Sveto pismo Novi zavjet*, Beograd, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 2013., str. 548.

¹⁸ *Ibid.*, str. 569.

nije zaživjela. Ona ponovo stupa na scenu u XVI vijeku kada poljski astronom i matematičar, ali takođe i doktor teologije Nikola Kopernik objavljuje svoju knjigu *De revolutionibus orbium coelestium* (*O vrtnji nebeskih krugova*).¹⁹ On je tvrdio da osim toga što je centar univerzuma u blizini Sunca da sve planete kruže oko njega od čega Zemlji treba godinu dana, a jedan dan da se okrene oko svoje sopstvene ose. On je ove teorije formirao proučavajući starogrčke matematičare i njihove radove, kao i sopstvenim opservacijama.

Nikola Kopernik je svoje životno djelo objavio pred sami kraj života pa je samim tim uspio da izbjegne potencijalne progone od strane crkvene inkvizicije, međutim njegov rad je brzo bio zabranjen. Njegova šestotomna knjiga *De revolutionibus orbium coelestium* se ubrzo našla na spisku zabranjenih knjiga katoličke crkve. Također, što je interesantno, protiv njega su stali i veliki suparnici katoličke crkve kao što su Martin Luter i Džon Kalvin. Kopernikov rad je pokrenuo lavinu novih otkrića i teorija od strane više astronoma i fizičara kao što su Galileo Galilej, Johan Kepler i na samom kraju Isak Njutn koji su formirali i unaprijedili teoriju heliocentrizma kakva se danas koristi.

3.4. Rimaska inkvizicija

Rimaska inkvizicija bila je sistem sudova osnovan od strane pape čija je uloga bila da suzbije i kazni sve one koji su bili prijetnja zvaničnoj crkvenoj doktrini tog vremena i širenje hereze što je uključivalo protestantizam, magiju, blasemiju. Sprovodila je lov na vještice i cenzuru. Procjenjuje se da je inkvizicija vodila procese protiv 50.000 do 75.000 ljudi u Italiji poslije 1542. godine od čega je oko 1.250 završilo sa smrtnom presudom.²⁰

3.5. Index librorum prohibitorum

Index librorum prohibitorum je bio spisak zabranjenih knjiga koji je uređivala rimska inkvizicija. Sadržavao je knjige za koje se smatralo da su heretičke i da šire pogrešne stavove o vjeri. Na njemu su se našla i mnoga naučna djela koja su bila zabranjena. Katolicima je bilo

¹⁹ Koestler, Arthur, *The Sleepwalkers: A History of Mans changing vision of the universe*, Penguin books, 1989., str. 194.

²⁰ Del Col, Andrea, *L'Inquisizione in Italia*, Milan, Oscar Mandadori, 2010., str. 779–780.

zabranjeno da ove knjige čitaju bez odobrenja. Papa Pavle VI je zvanično ukinuo spisak 1966. godine.²¹

3.6. Slučaj Galilej

Galileo Galilej bio je italijanski astronom i fizičar. Predavao je matematiku na univerzitetima u Pizi i Padovi. Sve se više zanimao za astronomiju pa je konstruisao prvi teleskop kojim je otkrio postojanje mjeseca oko planete Jupiter. On je onda zaključio da se i Zemljin prirodni satelit Mjesec kreće oko nje kao što se Jupiterovi mjeseci kreću oko njega. Zbog njegovih revolucionarnih otkrića mnogi ga smatraju ocem savremene nauke.

Kroz svoja otkrića počeo je da podržava Kopernikovu ideju heliocentričnog sistema i unapređuje je. Godine 1632. objavljuje svoje najpoznatije djelo *Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo, tolemaico e copernicano* (*Dijalog o dva glavna svjetska sistema, ptolomejskom i kopernikanskom*). Smatrao je da Bibliju ne treba tumačiti doslovno zbog čega je brzo pao u nemilost crkvenih velikodostojnika i teologa, takođe mnogi su smatrali da u tom djelu ismijava papu Urbana što je bio još jedan od razloga za sukob sa Crkvom. Zbog tog djela i neodustajanja od heliocentrizma njegovi radovi su odmah zabranjeni od strane inkvizicije i proglašeni za herezu, njemu je zabranjen rad i pokrenut proces 1633. godine.²² Galileo Galilej je zbog svojih radova i ubjeđenja bio osuđen na kućni pritvor koji je izdržavao do svoje smrti.²³ U kućnom pritvoru nastavio je svoja istraživanja iz oblasti mehanike i objavio kapitalno djelo na tu temu. Tek 1992. papa Jovan Pavle II izrazio je žaljenje zbog načina na koji je donešena presuda Galileu i priznao greške tadašnjih crkvenih vlasti.²⁴

²¹ Dolan, John, *The church in the Modern age*, Crossroad Pub, co, 1981., str. 168.

²² Sharatt, M., *Galileo: Decisive Innovator*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995., str. 127–131.

²³ Finocchiaro, Maurice, *The Galileo Affair: A Documentary History*, Berkeley, University of California Press, 1989., str. 291–306.

²⁴ Vatican admits Galileo was right, <https://www.newscientist.com/article/mg13618460-600-vatican-admits-galileo-was-right/> Pristupljeno dana, 18. 11. 2019. godine.

3.7. Spaljivanje Đordana Bruna

Možda i najpoznatiji slučaj sukoba jednog naučnika sa crkvom, i svakako najsuroviji bio je slučaj dominikanskog monaha, matematičara, filozofa i astronoma Đordana Bruna. Kao naučnik stao je iza kopernikanskog heliocentričnog sistema i čvrsto ga podržavao. Zbog svojih filozofskih ubjeđenja i stavova koji su se čvrsto protivili samoj religijskoj osnovi crkve bio je živ spaljen na lomači u Rimu 1600. godine. Đordano Bruno je svoju popularnost stekao u XIX i XX vijeku kao "stradalac za nauku" i kao simbol borbe za slobodnu misao. I dan danas on je prva asocijacija na sukob crkve sa intelektualcima tog perioda.²⁵

Danas u Vatikanu postoji spomenik Đordanu Brunu, crkva se pokajala zbog njegove kazne pa se danas njegove knjige izučavaju na svim katoličkim univerzitetima širom svijeta.

3.8. Ostali slučajevi

Bilo je mnogo slučajeva gdje su učeni ljudi renesansnog perioda bili ispitivani i zatvarani zbog svojih učenja. Mnogima od njih zabranjivan je rad, oduzimane knjige i instrumenti, a inkvizicija je pokušavala na sve načine da ih natjera da se odreknu svojih shvatanja i ideja. Neki od najpoznatijih primjera su:

- Ulize Aldrovandi, pionir botanike, zoologije i geologije, osnivač botaničke bašte u Bolonji bio je optužen za herezu zbog njegovog podržavanja ideja Kamila Renata.²⁶
- Điolamo Boro, Galilejev profesor sa Univerziteta u Pizi, dva puta je hapšen od strane inkvizicije zbog svojih shvatanja o prirodi Boga. Njegov rad je veoma značajan iz oblasti istraživanja plime i oseke, tim oblastima se bavio i sam Galileo Galilej.²⁷
- Tomaso Kampanjela, bio je dominikanski monah, filozof i teolog. Suprotstavio se aristotelovskim idejama koje je baštinila crkva. Javno je podržao Galileja za vrijeme njegovog procesa.

²⁵ Gatti, Hilary, *Giordano Bruno and Renaissance Science: Broken lives and organizational power*, Ithaca, Cornell University Press, 2002., str. 1.

²⁶ <https://www.britannica.com/biography/Ulisse-Aldrovandi> Pristupljeno dana, 18. 11. 2020. godine.

²⁷ <https://www.encyclopedia.com/science/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/borro-girolamo> Pristupljeno dana, 18. 11. 2020. godine.

Bio je hapšen od strane inkvizicije zbog svog rada i više godina proveo u zatvoru.²⁸

- Đirolamo Kardano, matematičar, fizičar i astronom, poznat po svom djelu *Ars Magna* u kojem je izveo formulu za rješavanje kubne jednačine poznate kao Kardanova formula, uhapšen je od strane inkvizicije bez razloga i više mjeseci držan u zatvoru.²⁹
- Đanbatista dela Porta, astrolog i matematičar, čovjek koji je prvi konstruisao teleskop kojim su se kasnije služili Galileo Galilej i Johan Kepler. Jedan je od pionira kriptografije.³⁰ Osnovao je udruženje za izučavanje nauke, jedno od prvih takve vrste u Evropi. Ispitivan je od strane inkvizicije, njegovo udruženje je zabranjeno, a njemu je zabranjeno da objavljuje filozofska djela.
- Lučilio Vanini, italijanski filozof i fizičar. Jedan od prvih zagovornika teorije evolucije koji su uvidjeli da čovjek i primati imaju zajedničke pretke. Kao i Đordano Bruno osuđivao je sholastiku. Vlasti u Tuluzu su ga osudile za ateizam, jezik mu je okinut, on zadavljen, a tijelo spaljeno.³¹

Postoji još veliki broj onih koji su zbog svojih ideja pali u nemilost crkve i stradali. Svakako njihov doprinos je veliki jer su pokrenuli sami reformatorski proces. Sigurno da je tadašnje društvo bilo totalno podređeno crkvi i dogmama mi danas ne bi imali svijet kakav poznajemo.

4. Zaključak

Stara izreka kaže da svaka vlast kvvari, a da apsolutna vlast kvari apsolutno. Nekoliko vjekova nakon smrti apostola Petra i njegovog raspeća u Rimu, rimski arhiepiskopi su polahko počeli da stiču ogromnu moć, kako među plemstvom, tako i među običnim svijetom zapadne, sjeverne,

²⁸ <http://galileo.rice.edu/sci/campanella.html> Pristupljeno dana, 18. II. 2020. godine.

²⁹ Patty, Peter Fletcher, *Foundations of Discrete Mathematics*, Boston, PWS-KENT, 1991., str. 207.

³⁰ Kahn, David, *The Codebreakers: The story of secret writing*, Weidenfeld and Nicolson, 1967., str. 139.

³¹ Chisholm, Hugh i dr, *Encyclopaedia Britannica 27*, Cambridge, Cambridge University Press, 1911., str. 895.

centralne i južne Evrope na čijem je prostoru djelovala. Možemo reći da je ta moć “iskrivila” vjeru određenih ljudi koji su pokrivali najvažnije pozicije, posebno instituciju arhiepiskopa tj. pape koji je sebe smatrao nepogrešivim. Ta tvrdnja će između ostalog i biti jedan od razloga za podjelu do tada jedinstvene hrišćanske crkve 1054. godine kada se ona dijeli na Rimokatoličku i Pravoslavnu. Pape vremenom sve više teže ka tome da uz duhovnu počnu gospodariti i svjetovnom vlašću i ta će pojava pratiti cijeli srednji vijek i period renesanse. Pape su započinjale krvave ratove, smjenjivale kraljeve i postavljali smjernice po kojima svijet treba da se vodi. Svaki pokušaj kontriranja tim smjericama smatran je herezom, a heretici su bili uglavnom surovo kažnjavani. Ali, ipak je bilo onih koji su smogli snage da se odupru samovolji rimokatoličkih poglavara kako na religijskom i dogmatskom planu tako i na drugim poljima. U tim veoma opasnim vremenima javljaju se protestantski pokreti Martina Lutera koji je zadao ogroman udarac tadašnjoj crkvi, Elizabeta I koja nije željela da upravlja svojom Engleskom po direktivama iz Rima i zbog toga vodila surove vjerske ratove³², tu su i kalvinisti i mnoge druge vjerske skupine. U posljednjih sto godina rimokatolička crkva je više puta izrazila kajanje zbog raznih historijskih događaja koji joj se pripisuju.

Bibliografija

Knjige

- Alan, Toni, *Rimsko carstvo*, Subotica, Planeta Marketing Institutional, 2008.
- Asbridge, Thomas, *The First Crusade: A New History*, Oxford, 2004.
- Behar, Suzi, *Veliki pronalasci*, Beograd, IPS, 2008.
- Chisholm, Hugh, *Encyclopaedia Britannica 27*, Cambridge, Cambridge University Press, 1911.
- De Col, Andrea, *L'Inquisizione in Italia*, Milan, Oscar Mandadori, 2010.
- Dolan, John, *The church in the Modern age*, Crossroad Pub co, 1981.
- Donald, Nicol, *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Finocchiaro, Maurice, *The Galileo Affair: A Documentary History*, Berkeley, University of California Press, 1989.

³² <https://englishhistory.net/tudor/monarchs/queen-elizabeth-i/> Pristupljeno dana, 18. 11. 2020. godine.

- Gaskill, Malcolm, *Witchcraft, a very short introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2010.
- Gatti, Hilary, *Giordano Bruno and Renaissance Science: Broken lives and organizational power*, Ithaca, Cornell University Press, 2002.
- Grant, Nil, *Egipat i antička Grčka*, Podgorica, Daily Press, 2008.
- Kahn, David, *The Codebreakers: The Story of secret writing*, Weidenfeld and Nicolson, 1967.
- Koestler, Arthur, *The Sleepwalkers: A History of Mans changing vision of the universe*, Penguin books, 1989.
- Konoli, Šon, *Sjeverna i Južna Amerika i područje tihog okeana*, Podgorica, Daily Press, 2008.
- Lawson M, Russell, *Science in the Ancient world: An encyclopedia*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 2004.
- Patty, Peter Fletcher, *Foundation of Discrete Mathematics*, Boston, PWS-KENT, 1991.
- Phayer, Michael, *Pius XII, The Holocaust, and the Cold War*, Bloomington i Indianapolis, Indiana University Press, 2008.
- Radović, Amfilohije, *Istorijski presjek tumačenja Starog zavjeta*, Nikšić, Jasen-Bijeli Pavle, 1996.
- Ridder-Symoens, Hilde de, *A history of the university in Europe Vol. I Universities in the middle ages*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.
- Robertson, John, *A Short History of Christianity*, London, Watts & Co, 1902.
- Scarre, Geoffrey, Callow, John, *Witchcraft and Magic in Sixteenth and Seventeenth-Century Europe*, Basingstoke: Palgrave, 2001.
- Sharratt, M., *Galileo: Decisive Innovator*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- *Sveto pismo Novi zavjet*, Beograd, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 2013.
- *Sveto pismo*, GLAS MIRA
- Zamarovski, Vojtjeh, *Junaci antičkih mitova*, Beograd, ALNARI, 2002.

Internet izvori

- <https://www.encyclopedia.com>
- <http://galileo.rice.edu>
- <https://www.newscientist.com>
- <https://www.britannica.com>
- <https://englishhistory.net>

Catholic Church, Science and Violence

Abstract

The entire medieval part of the history of the Roman Catholic Church was accompanied by violence. It was towards those who were a direct threat to the unity of that time, and thus the wealth of the church, as well as

towards those who had the courage to question its official doctrine and teachings. Although it tried to curb these threats, the Roman Catholic Church thus made an indirect contribution to the development of science, but also a contribution to the development of reform movements and its emancipation.

Key words: Roman Catholic Church, Christianity, Science, Violence.